

ŁUKASZ SIADKOWSKI
(UNIWERSYTET WARSZAWSKI)*

Relacje między ludami zamieszkującymi teren Sycylii w okresie greckiej kolonizacji

Streszczenie. Artykuł opisuje relacje panujące między greckimi kolonistami, którzy przybyli w VIII w. przed Chr. na Sycylię, a innymi społecznościami tam już żyjącymi, m.in. autochtonicznymi mieszkańcami wyspy (o ich pochodzeniu szerzej w pierwszej części artykułu). Zostały również przedstawione stosunki greckich kolonistów z ich miastem macierzystym oraz z Kartagińczykami, zamieszkującymi zachodnią część Sycylii. Uwzględniono także korelacje między rozwiniętymi koloniami oraz ich wewnętrzną sytuacją polityczną.

Słowa kluczowe: kolonizacja, Grecy, Sycylia, relacje, kolonia.

Historia Sycylii, jako największej wyspy w basenie Morza Śródziemnego, jest przedmiotem badań wielu historyków i archeologów. Ze względu na bardzo korzystne położenie geograficzne oraz doskonałe warunki klimatyczne znajdowała się ona w centrum zainteresowania wielu państw i ludów. Wyspa jest usytuowana w centralnej części basenu Morza Śródziemnego, na skrzyżowaniu wielu dróg morskich, dzięki czemu stała się ona sercem wszelkiego handlu w jego zachodniej części.

Mimo wielu prac naukowych brakuje wciąż monograficznego opracowania greckiej kolonizacji Sycylii. Celem artykułu jest zaprezentowanie istniejących problemów badawczych oraz próba scharakteryzowania, na wybranych przykładach, procesu kolonizacji wyspy. Artykuł ma także za zadanie przedstawić sytuację panującą na terenie hellenistycznej Sycylii w okresie bezpośrednio przed przybyciem Greków na Sycylię, jak również w okresie hellenizacji wyspy, praktycznie aż do I wojny punickiej.

---

* Wydział Historyczny, Instytut Archeologii, e-mail: l.siadkowski@yahoo.com.

Sycylia przed Grekami

Przed przybyciem greckich kolonizatorów w drugiej połowie VIII w. przed Chr. teren wyspy zamieszkiwało wiele różnych ludów, w tym m.in. Sykanowie, Elymowie i Sykulowie. Ze względu na to, że artykuł ten dotyczy głównie greckiej kolonizacji terenu Sycylii, omówione zostaną jedynie te trzy społeczności, odgrywające jednocześnie największą rolę w tamtym czasie na wyspie. Rejon południowo-wschodniej Sycylii zamieszkiwali Sykanowie i Sykulowie. Tukidydes¹ podaje następującą wersję pierwszej kolonizacji wyspy. Sykanowie byli Iberyjczykami, którzy pod naciskiem Ligijczyków musieli uciekać z rzeki Sykanos. To Sykanowie najwcześniej zjawili się na Sycylii, zmieniając jej nazwę z Trynakkrii na Sykanię. Niedługo po nich przybyli Sykulowie z Italii, uciekając przed Opikami. Stoczyli walkę z Sykanami i zajęli najkorzystniejsze tereny na północy oraz w części centralnej wyspy. Zmienili oni nazwę wyspy na Sycylię. Przyłądki i pobliskie wysepki zamieszkali Fenicjanie, których głównym celem był handel z Sykulami. Kiedy jednak coraz więcej Hellenów zaczęło napływać na wyspę, Fenicjanie opuścili swoje miejsca zamieszkania i osiedlili się w zachodniej części Sycylii w pobliżu Elymów, z którymi łączył ich korzystny sojusz. Fenicjanie założyli tam trzy nieduże osady o charakterze faktorii: Motye (dzisiejsza Mozia), Solunt i Panormos (obecnie Palermo).

Bardzo trudno jest scharakteryzować kontakty między tymi społecznościami ze względu na niewielką liczbę prac badawczych o tej tematyce, jak również przeszkody w prowadzeniu rozległych badań archeologicznych w postaci ścisłych zabudowań współczesnych miast.

Mimo że historię przybycia dwóch najważniejszych ludów przedgreckich, czyli Sykanów i Sykulów, znamy głównie z dzieła Tukidydesa, to jednak pochodzenie mieszkańców Sycylii jest lepiej przedstawione w najnowszych badaniach genetycznych. W analizach dotyczących mitochondrialnego DNA oraz męskiego chromosomu Y dzisiejszej populacji wschodniej Sycylii badacze sugerują, że pierwsza ludność, która przybyła na wyspę, pochodziła z okolic dzisiejszego Kaukazu². Oczywiście ze względu na migrację w stronę zachodnią w genach występują również elementy charakterystyczne dla mieszkańców Turcji czy Półwyspu Bałkańskiego, w szczególności Albanii³. Dodatkowo warto zaznaczyć, że z całych Włoch to właśnie na Sycylii oraz w rejonie Kalabrii istnieje największa różnorodność genetyczna⁴.

¹ Tukidydes, *Wojna Peloponeska*, tłum. K. Kumaniecki, Warszawa 1988, VI 6.2 – 6.3.

² S. Sarno *et al.*, *Ancient and recent admixture layers in Sicily and Southern Italy trace multiple migration route along the Mediterranean*, <https://www.nature.com/srep> (dostęp: 7 IV 2018).

³ V. Romano *et al.*, *Autosomal Microsatellite and mtDNA Genetic Analysis in Sicily (Italy)*, [w:] *Annals of Human Genetics*, vol. LXI, No. 1, London 2003, s. 42–53.

⁴ V. Grugni *et al.*, *Reconstructing the genetic history of Italians: New insights from a male (Y-chromosome) perspective*, [w:] *Annals of Human Biology*, vol. XLV, No. 1, London 2018, s. 44–56.

Przybycie Greków

Pierwsze greckie kolonie (gr. *apoikia*) zostały założone w drugiej połowie VIII w. przed Chr. i były najczęściej tworzone na południowo-wschodnich wybrzeżach wyspy. Kolonizacja ta trwała przez cały okres archaiczny⁵. Kolonię zakładała grupa osadników, która po zasięgnięciu opinii wyroczni delfickiej wyruszała w poszukiwaniu nowej ziemi. Należy pamiętać, że taka grupa była wysyłana nie tylko z powodu braków w zasobach naturalnych czy chęci ekspansji. Bardzo często wysyłano ludzi, którzy stanowili problem dla lokalnej społeczności, w aspekcie społecznym czy politycznym, i wtedy zazwyczaj odbierano im prawa obywatelskie oraz wypędzano z miasta. Taką grupą osadników dowodził *oikista*, który później zostawał zazwyczaj władcą nowo powstałej kolonii, a pamięć o nim była pewnego rodzaju kultem⁶. Do grup osadników, które w większości pochodziły z jednego miasta, często dołączały grupy ludności z miast napotkanych po drodze. Przykładowo do Chalkidyjczyków, założycieli Region (dzisiejsze Reggio di Calabria), dołączyli Meseńczycy, a do Achajów – fundatorów Sybaris, Trojdenowie⁷. Warto również wspomnieć o grupach, które wyruszały już połączone, jak np. Kreteńczycy i Rodyjczycy, którzy założyli Gelę, czy Ateny, składające się z przedstawicieli wszystkich krain greckich, fundatorów Turioj.

Pionierami greckiej kolonizacji zostali Erytrejczycy i Chalkidyjczycy z Eubei. Założyli oni kolonię w Kume (obok dzisiejszego Pozzuoli) w Kampanii, uważaną za najstarszą na zachodzie, i Naxos (obecnie Gardini Naxos), uznawaną za pierwszą na Sycylii⁸. Potwierdzeniem tego, że Naxos było najwcześniejszym greckim ośrodkiem na Sycylii, jest to, że przedstawiciele różnych miast przed wyruszeniem na igrzyska do Grecji składali ofiarę na ołtarzu Apollina Archegetesa⁹.

Główną przyczyną ekspansji poza Grecję właściwą była sytuacja ekonomiczna i społeczna Hellenów. Równie ważnym powodem było utorowanie, zabezpieczenie oraz kontrola szlaków handlowych. Grecy kontrolowali Cieśniną Messyńską, zakładając około 740 r. przed Chr. Zankle (dzisiejsza Messyna) i Region (Reggio di Calabria)¹⁰. Ważną kwestią jest działalność kolonizatorska Zankle. Jej mieszkańcy założyli osadę w Mylaj (obecnie Milazzo), dzięki której kontrolowali pobliskie żyzne tereny i zamożne lokalne społeczności, wśród których wykształciła się dobrze znana kultura Milazzo¹¹.

⁵ B. Bravo, E. Wipszycka, *Historia starożytnych Greków*, t. I, Warszawa 1988, s. 170.

⁶ H. Dawson, *Mediterranean Voyages – The Archaeology of Island Colonisation and Abandonment*, Walnut Creek, California 2014, s. 84.

⁷ J. Heurgon, *Rzym i świat śródziemnomorski*, Warszawa 1973, s. 93.

⁸ *Ibidem*, s. 85.

⁹ Tukidydes, *op. cit.*, VI, 6.4.

¹⁰ H. Dawson, *op. cit.*, s. 82.

¹¹ R.R. Holloway, *The Archaeology of Sicily*, London–New York 1999, s. 51.

Greckie miasta były tworzone i działały na tych samych zasadach co w Grecji właściwej. Oznacza to, że mieszkańcy *poleis* potrzebowali przede wszystkim ziemi, żyli z uprawy roli i byli posiadaczami gospodarstw rolniczych typu *oikos*¹². Grecy szybko zajęli połacie terenu, ponieważ zajmujący się głównie rolnictwem i hodowlą, Sykanowie i Sykulowie nie byli w stanie stawiać poważniejszego oporu. Rdzenni mieszkańcy Sycylii, mimo wielu konfliktów z kolonizatorami, nie przeciwstawiali się przyjmowaniu dziedzictwa kultury greckiej i ulegali jej wpływom do takiego stopnia, że w przyszłości przejęli oni również język grecki.

Mylny jest jednak pogląd, że greccy, wysoko rozwinięci kolonizatorzy przeganiali „prymitywnych barbarzyńców”. Stanowiska archeologiczne w Cassibile, Sant’Angelo di Muxaro, Finocchito czy Pantalica świadczą o wysokim poziomie kultury reprezentowanym przez ludy sykulskie we wschodniej i ludy sykańskie w środkowej części wyspy¹³. Zdarzało się jednak też tak, że greccy koloniści byli witani pokojowo na nowych ziemiach, a co za tym idzie – naturalnie przejmowali władzę¹⁴. Przykładem takiego sposobu kolonizacji jest aktywność Chalkidyjczyków, którzy po przybyciu na wyspę osiedlili się pośród wiosek ludności miejscowych w północno-wschodniej Sycylii. Spowodowane było to zapewne tym, że główną motywacją ich ekspansji były cele handlowe, tzn. pozyskanie nowych rynków zbytu oraz rozwinięcie swoich dróg handlowych. W ten sposób hellenizacja kultury miejscowej odbywała się przez kontakt z Grekami oraz sprowadzane towary z Grecji właściwej, nie hamując jednak autonomicznego rozwoju tubylczej społeczności.

Wszystkie greckie *poleis* na Sycylii miały dobrze prosperujące zaplecze rolnicze, ponieważ w bezpośrednim ich otoczeniu znajdowały się obszary bardzo żyznych gleb. Zboże, którego wyprodukowano zbyt wiele dla potrzeb jednego miasta, systematycznie wywożono do Grecji właściwej. Między innymi dlatego Sycylia była tak ważną wyspą dla Greków i tak szybko rosła w siłę. Sycylia nigdy również nie stała się obszarem peryferyjnym w kontekście tworzenia kultury greckiej.

W greckiej części wyspy dominującą rolę odgrywały trzy miasta: Akragas (dzisiejszy Agrigent) i Gela, leżące na południowym wybrzeżu, oraz Syrakuzy znajdujące się na wschodzie. Każde z tych miast starało się zostać najważniejszą *polis* na Sycylii, ale to Syrakuzy okazały się najsilniejszym greckim ośrodkiem i zdominowały pozostałe. Stało się tak m.in. dlatego, że od początku miasto to prowadziło intensywną działalność kolonizatorską.

¹² W. Lengauer, *Starożytna Grecja okresu archaicznego i starożytnego*, Warszawa 1999, s. 33.

¹³ J. Heurgon, *op. cit.*, s. 97.

¹⁴ *Ibidem*, s. 96.

Stosunki pierwszych greckich kolonistów z miejscową ludnością i innymi kolonistami

Swoją kulturę, czyli m.in. sztukę grecką czy obrządek ciałałpalny, koloniści rozpowszechniali jednocześnie u okolicznych ludności niegreckich. Jednak podczas wspólnego życia tubylców z przybyszami, mimo narzucania przez Greków swojej polityki czy tradycji, miejscowa sztuka często współegzystowała ze sztuką przywiezioną z Grecji właściwej¹⁵. Takim przykładem mogą być miasta skolonizowane przez Gelę i Agrygent, leżące na zachód od doliny rzeki Salso. Podczas eksploracji wielowarstwowych cmentarzy odkryto mieszanie się obrządku inhumacyjnego ludności miejscowej z greckim obrządkiem ciałałpalnym, a w ceramice miejscowej widać zapożyczenia od ceramiki importowanej¹⁶.

Tymczasem całkowicie inaczej wyglądała sytuacja w południowo-wschodniej części Sycylii. Koryntyjczycy, którzy skolonizowali Syrakuzy, nie wypędzili miejscowej ludności, lecz stworzyli z nich niewolników, znanych dziś pod nazwą Kylljrowie. Zostali oni później swego rodzajem niewolniczym proletariatem, którego działania możemy obserwować podczas przewrotów syrakuzzańskich w V w. przed Chr.

Często można było spotkać Greków w miastach punickich i Kartagińczyków w miastach greckich. Ponadto odkryto wiele greckich narzędzi oraz ceramiki użytkowej w miastach punickich, co świadczy o rozwiniętej wymianie handlowej¹⁷. Pod koniec VI w. przed Chr. większość obszaru należąca do Elymów została włączona do Kartaginy i na początku nie przejawiali oni wrogości ani skłonności do ekspansji na tereny zajęte przez Greków. Dopiero u schyłku VI w. przed Chr. Kartagińczycy zostali wciągnięci w walkę przez Elymów, którzy stracili ziemie w wyniku rozrastania się greckiej kolonizacji¹⁸.

Kartagińczycy, obejmując kontrole nad danym miastem lub obszarem, nie byli tak okrutni w swym zachowaniu, jak Dorowie z Syrakuz. Starali się oni zjednoczyć, żyć w zgodzie oraz handlować z autochtonicznym ludem Elymów. W głównej mierze Kartagina opierała swoją potęgę na handlu, ważne dla niej było więc pozyskanie nowych surowców, technik czy wytworów, które mogły być pożądanym towarem w innym regionie. Odmienność religijna rdzennych mieszkańców Sycylii również nie stanowiła problemu ze względu na to, że Kartagina była swoistym tygłem kulturowym, ponieważ przebywało w niej równocześnie wielu kupców lub najemników wierzących w odmienne wyznania¹⁹. Kartagińczycy założyli lub zdobyli wiele miast, w tym Lilybaeum (Marsala), które było jednym

¹⁵ J. Heurgon, *op. cit.*, s. 96.

¹⁶ *Ibidem*, s. 89.

¹⁷ B. Bravo, E. Wipszycka, *Historia starożytnych Greków*, t. II, Warszawa 2009, s. 593.

¹⁸ *Ibidem*, t. I, Warszawa 1988, s. 171.

¹⁹ S. Moscati, *The Phoenicians*, New York 2001, s. 57–60.

z głównych oraz najlepiej ufortyfikowanych portów na Sycylii. Poza nim inne również duże to Zis (Palermo), Solus (Solunt) oraz Motya (Mozia). We wszystkich tych miastach ludność punicka koegzystowała z miejscową ludnością lub poprzednimi mieszkańcami, tworząc dobrze działający rynek wymiany towaru. Kartagińczycy spośród wielu różnych wynalazków, które rozpowszechniły się na pozostałe miasta na Sycylii, m.in. udoskonalili wytwarzanie bezbarwnego szkła, co widoczne jest w materiale archeologicznym wymienionych ośrodków²⁰.

W 480 r. przed Chr. wódz kartagiński Hamilkar²¹ zaatakował grecką Himerę na prośbę wypędzonego z niej tyrana, lecz został pokonany i popełnił samobójstwo, rzucając się w ogień, by zmasać hańbę ze swojego kraju. W 409 r. przed Chr. na wyspę przyplłynęło wojsko punickie pod dowództwem jego wnuka, Hannibala. Przybyło na prośbę Segesty, miasta Elymów, które wdało się w spór z greckim Selinuntem i potrzebowało pomocy w walce o wpływy. Hannibal, kierowany chęcią zemsty za dziadka oraz podbojów nowych ziem, przybył z 5800 żołnierzami i podbił Selinunt, a później Himerę w trzy miesiące²². W 406 r. przed Chr. Kartagińczycy postanowili powrócić na wyspę, by zabezpieczyć swoje posiadłości i zdobyć resztę Sycylii. Pokonali armię syrakuzzańską składającą się z 30 000 piechoty oraz 500 jeźdźców i zdobyli Akragas, a później Gelę. Po zbliżeniu się do Syrakuz Kartagińczycy, ze względu na brak odpowiednio dużej floty potrzebnej do zdobycia miasta, postanowili zawrzeć pokój. Kartagina zachowała, oddaloną o 70 km od Syrakuz, Kamarinę. Dodatkowo zdobyte miasta greckie płaciły trybut, a Sykanowie dołączyli do Elymów w strefie wpływów kartagińskich²³.

Przez prawie 200 lat, rok po roku, Grecy i Kartagińczycy toczyli ze sobą krwawe i nieustępliwe wojny. Granica grecko-kartagińska cały czas podlegała zmianom, jednak większość czasu utrzymywała się między okolicami dzisiejszych miast Cefalu i Licaty. Koniec wojen grecko-kartagińskich nastąpił równocześnie z wybuchem I wojny punickiej w 264/263 r. przed Chr., która rozpoczęła okres wojen rzymsko-kartagińskich.

Kolonie greckie na Sycylii a Grecja właściwa

Tak jak wspomniano, kolonie greckie na Sycylii były zakładane przez grupę osadników z *oikistą* na czele. To on w pierwszych latach istnienia kolonii był kimś w rodzaju łącznika danej osady z miastem macierzystym. Pewnym uzależnieniem był obyczaj, według którego gdy kolonia chciała założyć podkolonię, musiało tego dokonać dwóch *oikistów* – jeden z założonej wcześniej osady,

²⁰ *Ibidem*, s. 631–637.

²¹ Hamilkar i Hanibal to bardzo popularne imiona w Kartaginie. Ci, o których mowa tutaj, to Hamilkar I oraz jego wnuk Hannibal z rodu Magonidów.

²² O.D. Hoover, *Handbook of Coins of Sicily (including Lipara). Civic, Royal, Siculo-Punic and Romano-Sicilian Issues. Sixth to First Centuries BC*, Lancaster/London 2012, s. 123.

²³ L.J. Sanders, *Dionysius I of Syracuse and Greek tyranny*, London 1987, s. 142.

a drugi z macierzystej metropolii. Tak musieli zrobić mieszkańcy Megary Hyblaei podczas zakładania Selinuntu, mimo że Megara Hyblaea istniała wówczas samodzielnie już około stu lat.

Ważniejszą kwestią od sposobu zakładania kolonii było dziedzictwo, jakie jej mieszkańcy wynieśli z miasta-matki i jak je zmieniało w ciągu swojego istnienia. Koloniści z łatwością i bez oporów kontynuowali religię swoich metropolii. Przewiezenie świętych przedmiotów z macierzystego miasta, łącznie z kultywaniem tradycyjnej religii, skutkowało utrzymaniem się mocnej i niezmięnionej więzi religijnej między miastami przez wieki. Odnosząc się do politycznego aspektu kontaktów kolonii ze swoimi miastami założycielskimi, dziwi tak małe zainteresowanie metropolii swoją kolonią. Mimo częstych kłótni osadników z miastem-matką, brak reakcji w sytuacji krwawych walk między koloniami założonymi przez tę samą metropolię jest zaskakujący. Dopiero po wielu latach istnienia osad stosunki z miastem macierzystym poprawiły się i np. posłowie wizytujący w kolonii byli przyjmowani z niezwykle wysokimi honorami, a koloniści przy ponownej wizycie w metropolii otrzymywali na nowo prawa obywatelskie.

Instytucje społeczne i polityczne tworzone w koloniach były wzorowane na tych w Grecji właściwej, choć często były zmieniane na potrzeby miejscowe. Koloniści śledzili wydarzenia polityczne i ochoczo przyjmowali zmiany, czego dowodem może być niezwykle szybkie rozpowszechnienie się tyranii na Sycylii. Podobnie wyglądała kwestia kontaktów handlowych. Kolonie stanowiły uprzywilejowane rynki eksportowe dla miast macierzystych. Istniała intensywna wymiana handlowa, choć dla samej kolonii nie liczyło się własne pochodzenie podczas nawiązywania kontaktów gospodarczych²⁴.

Kolejną ciekawą kwestią są zmiany językowe, jakie dostrzegli lingwiści, powstałe wskutek mieszania się ludności tubylczej z napływową, jak również mieszkańców jednej kolonii z inną. Stwierdzili oni, że w miastach sycylijskich dominującym dialektem był dialekt dorycki. Wynikało to z opanowania oraz sprawowania władzy przez wiele lat przez dynastię Dorów w Syrakuzach, czyli najpotężniejszym mieście Sycylii. W dialekcie tym udało się badaczom wyróżnić elementy rodyjskie ze względu na drugie największe miasto – Gele. Były one tak częste, że poniekąd tworzyły niezależny twór językowy²⁵.

Podczas interludium demokratycznego trwającego od 466 r. przed Chr. do 405 r. przed Chr. syrakuzaska demokracja kierowała się tymi samymi pobudkami w stosunkach z sąsiadującymi miastami, co poprzedzające ją tyranie. Syrakuzy pozostawały najsilniejszym greckim ośrodkiem na Sycylii i dalej prowadziły agresywną politykę zewnętrzną. Wynikiem tego był konflikt z Leontinoi, który w 427 r. przed Chr. wywołał pierwszą interwencję Aten na wyspie i wciągnął do wojny większość sycylijskich *poleis*, w tym italskie Lokry i leżące po drugiej

²⁴ J. Heurgon, *op. cit.*, s. 95.

²⁵ *Ibidem*, s. 98.

stronie Cieśniny Messyńskiej Region. Lęk przed zagarnięciem całej greckiej części wyspy, wyczerpanie zapasów i zmęczenie wojną doprowadziły do podpisania pokoju w Geli w 424 r. przed Chr. i wypędzenia Ateńczyków z terenów wyspy²⁶. Jednak zainteresowanie Aten Sycylią nie zmalało i w 415 r. przed Chr. wypowiedziały one wojnę greckim miastom na wyspie. Syrakuzy wraz z oddziałami sojuszniczymi z Geli, Kamariny, Selinuntu, Himery oraz z pomocą Sykulów zgromadziły około 40 000 wojsk i pokonały najeźdźców.

Odrębną formą odseparowania się i uzyskania częściowej niezależności od koloni-matki było wybijanie monet z odmienną ikonografią oraz w innym standardzie wagowym niż te przyjęte w Grecji właściwej.

Jako pierwsze własne monety zaczęły wybijać założone przez Chalkidyjczyków Naksos, Zankle i Himera²⁷. Pierwsze monety produkowane na Sycylii pojawiają się więc około 550 r. i są wybijane w standardzie eubejskim (tzn. 17,2 g dla statera, dzielonego na trzy drachmy po około 5,73 g każda). W tym samym okresie dorycki Selinunt również zaczyna wybijać swoje pierwsze monety, jednak robi to w odniesieniu do standardu korynckiego (tzn. 8,6 g dla statera, dzielonego na trzy drachmy po około 2,86 g każda)²⁸.

Akragas, biorąc za przykład sąsiedni Selinunt, wybijało swoje pierwsze monety w standardzie korynckim, natomiast Syrakuzy postanowiły produkować swoje monety w innym, początkowo rzadziej używanym na Sycylii standardzie attyckim (17,2 g dla statera-tetradrachmy, waga drachmy 4,3 g)²⁹. Standardy eubejski i koryncki zostaną natomiast wyparte przez standard attycki, który stanie się dominującym wzorcem, według niego wybijane będą monety na Sycylii.

Greckie ośrodki miejskie swoje standardy bicia srebrnych monet opierały na znanych rozwiązaniach z Grecji właściwej, w których standard bazował na drachmie dzielonej na sześć oboli. Autochtoniczne ludy Sycylii, mimo wielu wprowadzanych greckich systemów wagowych i nominałowych, nadal opierały swe własne miary na lżejszej jednostce zwanej *litra*, która dzieliła się na 12 *onkiai*³⁰. Jednak coraz gorsze stosunki greckich kolonii na Sycylii z Grecją właściwą oraz chęć stworzenia jednego zunifikowanego systemu dla całej wyspy spowodowały około 460 r. przed Chr. pojawienie się nowego typu srebrnych monet. Jedna moneta tego typu ważyła około 0,86 g i odpowiadała wartości jednej *litry*. Ta srebrna *litra* odpowiadała z kolei 1/3 drachmy w standardzie attyckim, były to zatem jednostki kompatybilne. Początkowo *litra* i nieco lżejszy od niej obol były

²⁶ M. Mielczarek, *Mennictwo starożytnej Grecji. Mennictwo okresów archaicznego i klasycznego*, Warszawa–Kraków 2006, s. 180.

²⁷ *Ibidem*, s. 161.

²⁸ N.K. Rutter, *Greek Coinage*, Aylesbury 1983, s. 16.

²⁹ W. Fischer-Bossert, *The Coinage of Sicily*, [w:] *The Oxford Handbook of Greek and Roman Coinage*, ed. W.E. Metcalf, Oxford 2012, s. 146.

³⁰ M. Mielczarek, *op. cit.*, s. 173.

równocześnie w obiegu, lecz pod koniec V w. obol zostaje wyparty przez *litrę*³¹. Dla możliwości sprawnego użytkowania zostają więc wypuszczone nominały takie jak: *hemilitron* ($\frac{1}{2}$ litry lub 6 *onkiai*), *pentokion* (5 *onkiai* równoważące z *hemiobolem*), *trias* ($\frac{1}{3}$ litry lub 4 *onkiai*), *tetras* ($\frac{1}{4}$ litry lub 3 *onkiai*), *hexas* ($\frac{1}{6}$ litry lub 2 *onkiai*) oraz rzadziej spotykana pojedyncza *onkia*.

Stosunki polityczne i handlowe panujące między rozbudowanymi koloniami

Pod koniec VIII w. przed Chr., czyli już od czasów założenia pierwszych greckich miast na Sycylii, kolonie wchodziły ze sobą w interakcje. Intensyfikacja tych kontaktów przypada na VII w. przed Chr. i utrzymuje się do końca greckiej kolonizacji, a nawet długo po niej. Priorytetowym celem każdego miasta było stworzenie bezpiecznej przestrzeni do życia, prowadzenie własnej polityki oraz rozwijanie ekonomii swojego państwa, czyli tzw. *chory*³². Poza zabezpieczeniem swoich granic każde miasto-państwo dążyło do objęcia strefą wpływów jak największego terenu, uzależniając jego wielkość od swoich możliwości wojskowych. Miasta często łączyły się w większe aglomeracje w zależności od tego, w którym mieście była silniejsza arystokracja i które miasto było większe.

Niestety zachowało się bardzo mało informacji na temat pokojowych kontaktów między założonymi już koloniami. Dzięki wciąż trwającym różnym badaniom wykopaliskowym wiemy, że między wieloma miastami istniała intensywna wymiana handlowa. Świadczyć o tym może m.in. dobrze rozwinięta sieć dróg przecinająca całą wyspę – część z tych dróg używana jest do dziś. W źródłach częściej wspomina się walki rodzin arystokratycznych lub ugrupowań o władzę w danym mieście, jak np. w Syrakuzach między ludem doryckim a Miletydami³³. Walki te były główną przyczyną objęcia i utraty władzy przez królów oraz tyranów na przestrzeni wieków na Sycylii. Najbardziej jest to widoczne właśnie w Syrakuzach: Gelon I został poproszony o pomoc przez wypędzoną z Syrakuz arystokrację, a następnie mianował się pierwszym tyranem Syrakuz i zainicjował rozwój tego miasta³⁴; Dionizos I doszedł do władzy dzięki kłótni między rodami arystokratycznymi; syn Hierona I Tharsybulos stracił tron w wyniku rewolty, po której zapanowało pierwsze w historii Sycylii interludium demokratyczne³⁵. Przez setki lat różne kolonie łączyły się mniejsze lub większe sojusze, choć główną siłą na Sycylii były Syrakuzy, które dzięki silnej armii swoją strefą wpływów objęły

³¹ W. Fischer-Bossert, *op. cit.*, s. 148.

³² A.J. Dominguez, *Greeks in Sicily*, [w:] *Greek Colonisation. An Account of Greek Colonies and Other Settlements Overseas*, ed. G.R. Tsetschkladze, Leiden–Boston 2006, s. 319.

³³ *Ibidem*, s. 321.

³⁴ Diodorus Siculus, *Library of History*, vol. XI (*Loeb Classical Library*), No. 409, transl. F.R. Walton, London 1957, book XXVI, s. 3.

³⁵ B. Bravo, E. Wipszycka, *op. cit.*, t. I, s. 205.

większość greckich miast. Po I wojnie punickiej Rzymianie zdominowali prawie całą wyspę, tworząc z niej swoją pierwszą kolonię, lecz Królestwo Syrakuzzańskie pozostawili jako autonomiczną jednostkę terytorialną. Spory między koloniami oraz w ich wewnętrznych strukturach były na tyle intensywne, że w tym artykule niestety nie ma miejsca na opisanie ich wszystkich.

Podsumowanie

Kolonizacja grecka z pewnością była krwawa i chaotyczna, wiązała się z licznymi wysiedleniami, bitwami oraz ciągłym dążeniem do ekspansji nowo założonych miast, jak np. kolonizacja południowo-wschodnich terenów wyspy przez Koryntyjczyków. Jednak czasem bywała łagodna, niewprowadzająca zamętu czy strachu wśród miejscowej ludności, jak np. kolonizacja prowadzona przez Chalkidyjczyków na terenach północno-wschodniego wybrzeża wyspy.

Kolonizacja tych terenów wciąż jest żywym i budzącym kontrowersje tematem wśród archeologów prowadzących badania w basenie Morza Śródziemnego. Bardzo trudno jest ustalić kolejność zakładania kolonii, ich pierwotne miejsce, daty ich założenia, pochodzenie kolonizatorów w wersji, która nie będzie budzić żadnych sporów między uczonymi czy sprzeciwów ze strony różnych środowisk. Praktycznie każda informacja może być podważona, ponieważ nadal odkrywane są nowe dowody zmieniające historię tych terenów. W artykule postarałem się przybliżyć proces zasiedlania greckiej ludności na wschodnich terenach Sycylii oraz ukazać, jak bardzo skomplikowana jest sytuacja w pierwszych wiekach obecności Greków na wyspie. Aspektem, który jest poruszany na licznych konferencjach oraz spotkaniach, i który według mnie jest najciekawszy i jednocześnie rodzi najwięcej pytań, są stosunki między kolonizatorami a ludnością miejscową. Niestety dziś nie dysponujemy materiałem, który pozwoliłby na jednoznaczne określenie tych relacji. Wciąż cierpliwie czekamy na najnowsze wyniki misji archeologicznych działających na terenie Sycylii, w tym polską misję z Instytutu Archeologii Uniwersytetu Warszawskiego pod kierunkiem dr hab. Roksy Chowaniec.

Bibliografia

ŹRÓDŁA DRUKOWANE

Diodorus Siculus, *Library of History*, vol. XI (*Loeb Classical Library*), No. 409, transl. F.R. Walton, London 1957, books 21–32.

Tukidydes, *Wojna peloponeska*, tłum. K. Kumaniecki, Warszawa 1988.

OPRACOWANIA

- Bravo B., Wipszycka E., *Historia starożytnych Greków*, t. I–II, Warszawa 1988–2009.
- Dawson H., *Mediterranean Voyages – The Archaeology of Island Colonisation and Abandonment*, Walnut Creek, California 2014.
- Dominguez A.J., *Greeks in Sicily*, [w:] *Greek Colonisation. An Account of Greek Colonies and Other Settlements Overseas*, ed. G.R. Tsetskhladze, Leiden–Boston 2006, s. 253–357.
- Fischer-Bossert W., *The Coinage of Sicily*, [w:] *The Oxford Handbook of Greek and Roman Coinage*, ed. W. E. Metcalf, Oxford 2012.
- Grugni V. et al., *Reconstructing the genetic history of Italians: New insights from a male (Y-chromosome) perspective*, [w:] *Annals of Human Biology*, vol. XLV, No. 1, London 2018, s. 44–56.
- Heurgon J., *Rzym i świat śródziemnomorski*, Warszawa 1973.
- Holloway R.R., *The Archaeology of Sicily*, London–New York 1999.
- Hoover O.D., *Handbook of Coins of Sicily (including Lipara). Civic, Royal, Siculo-Punic and Romano-Sicilian Issues. Sixth to First Centuries BC*, Lancaster/London 2012.
- Lengauer W., *Starożytna Grecja okresu archaicznego i starożytnego*, Warszawa 1999.
- Mielczarek M., *Mennictwo starożytnej Grecji. Mennictwo okresów archaicznego i klasycznego*, Warszawa–Kraków 2006.
- Moscatti S., *The Phoenicians*, New York 2001.
- Romano V. et al., *Autosomal Microsatellite and mtDNA Genetic Analysis in Sicily (Italy)*, [w:] *Annals of Human Genetics*, vol. LXI, No. 1, London 2003, s. 42–53.
- Rutter N.K., *Greek Coinage*, Aylesbury 1983.
- Sanders L.J., *Dionysius I of Syracuse and Greek tyranny*, London 1987.

NETOGRAFIA

- Sarno S. et al., *Ancient and recent admixture layers in Sicily and Southern Italy trace multiple migration route along the Mediterranean*, <https://www.nature.com/srep> (dostęp: 7 IV 2018).

ŁUKASZ SIADKOWSKI

Relations between inhabitants of Sicily in a time of Greek colonization

This article describes relations between Greek colonists, that came to the island in 8th c. B.C., and other communities. One of the societies that were taken into consideration, are native inhabitants of Sicily, which origin were also mentioned in first section. Furthermore, in this article were depict contacts with colonies motherland and living in the west side of the island, Carthaginians. At the end of this article, correlation between developed colonies and their inside political situation were also taken in to consideration.

Keywords: colonization, Greeks, Sicily, relations, colony.